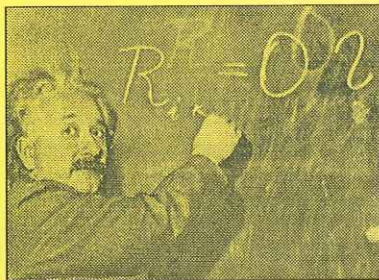

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

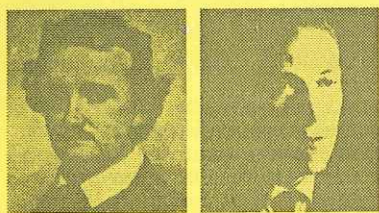
Φύλλα λόγου, τέχνης και πολιτιστικής καλλιέργειας

Ιδρυτής: ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ● Διευθυντής: ΜΙΧΑΛΗΣ ΣΤΑΦΥΛΑΣ

ΤΟ ΚΑΚΟ ΠΕΠΡΩΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Άγνωστη, αποκαλυπτική (και επίκαιρη) αλληλογραφία, Αϊνστάϊν - Φρόυντ, λίγο πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

ΕΝΤΓΚΑΡ ΑΛΛΑΝ ΠΟΕ
ΚΑΙ

ΧΑΟΥΑΡΝΤ ΦΙΛΙΠΣ ΛΑΒΚΡΑΦΤ

Παράλληλες πτήσεις
στο Άγνωστο και Μυστηριώδες

- Το τέλος των διανοουμένων που ξέραμε
  - Ο Αιγινίτης Σεφέρης
  - Ο Ρουσσώ και η Ελληνική Διανόηση
  - Ο Κανδηλάπτης και οι Ελληνίδες Σουητάνες
- ΔΟΚΙΜΙΑ - ΠΟΙΗΣΗ - ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ - ΣΧΟΛΙΑ

147

Χρόνος Ίδρυσης: 1936. Περίοδος Γ'. Χρόνος 15ος
Νοέμβρης - Δεκέμβρης 2002

Βιβλιοκρισία

Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου - Κάνεως: «Ελληνίδες Σουλτάναι.
Θεσ/νίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2001, σελ. 78.

Την 24η Ιουνίου 1926 ο Γεώργιος Θ. Κανδηλάπτης - Κάνης ολοκλήρωσε στην Αισύμη Έβρου το έργο «Ελληνίδες Σουλτάναι» και το αφιέρωσε στα «προσφιλή» του «θήλα τέκνα». Η έκδοση πραγματοποιήθηκε από τον εκδοτικό Οίκο των Άδελφών Κυριακίδη το 2001, τριάντα χρόνια μετά το θάνατο του συγγραφέα.

Ο Γ.Θ. Κανδηλάπτης (1881-1971) έζησε και δημιούργησε ως συγγραφέας, εκπαιδευτικός και δημοσιογράφος στο Μικρασιατικό Πόντο και στην Ελλάδα. Έλαβε το φιλολογικό ψευδώνυμο «Κάνης» από τον ποταμό Κάνι, της περιοχής Αργυρούπολης του Πόντου.

Ο σύγχρονος Ελληνισμός του οφείλει πολλά. Την ώρα της καταστροφής και της βίαιης ανταλλαγής των πληθυσμών (1916-1924) διέσωσε και μετέφερε στην Ελλάδα χρυσόβουλα των αυτοκρατόρων της Τραπεζούντας, πατριαρχικά σιγίλλια, χειρόγραφα βιβλιοθηκών, κειμήλια, τα οστά του αυτοκράτορα Αλεξίου Δ΄ Κομνηνού και ό,τι μπόρεσε από το προσωπικό του αρχείο που περιελάμβανε επιστημονικές μελέτες και καταγραφές εθίμων, τραγουδιών, παροιμιών, γλωσσικών, μύθων και παραμυθιών.

Στην Ελλάδα έκανε κάθε δυνατή προσπάθεια για να διατηρηθεί ζωντανή η μνήμη της πατρίδας, στην οποία οι Έλληνες του Πόντου δεν μπορούσαν πλέον να επιστρέψουν. Έγραψε συνολικά, στον Πόντο και στην Ελλάδα, περισσότερα από 1200 δοκίμια, διηγήματα, μυθιστορήματα και επιστημονικές μελέτες. Απομονωμένος από το 1924 στον ακριτικό νομό Έβρου δημοσίευσε λιγότερο από το 1/3 του συνολικού του έργου.

Ο εκδοτικός Οίκος των Αδελφών Κυριακίδη προέβη το 2000 στην επανέκδοση οκτώ έργων και το 2001 στην πρώτη έκδοση τεσσάρων ανέκδοτων έργων του Γ. Κανδηλάπτου - Κάνεως. Υπό έκδοση τελεί μεγάλο τμήμα του συνολικού ανέκδοτου έργου. Είναι χαρακτηριστική η «προφητική» δήλωση του συγγραφέα στην υπό έκδοση αυτοβιογραφία του: «(...) είναι καλόν να γράφω ό,τι ιστορικών υπάρχει, το οποίο γνωρίζω ότι μίαν ημέρα θα χρησιμοποιηθή, διότι τα έργα των ανθρώπων μετά θάνατον εκτιμώνται». (Η ζωή μου, ήτοι αυτοβιογραφία του εξ Αργυρουπόλεως του Πόντου, Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου - Κάνεως, σελ. 48).

Στην εισαγωγή του έργου «Ελληνίδες Σουλτάναι ο Γ.Θ. Κανδηλάπτης - Κάνης αναφέρει: «Νεάνιδες, χαριτόβρυτοι Ελληνίδες ανατραφείσαι εν γλυκυτάταις μητρικαίς αγκάλαις, εν συναισθήματι θρησκείας και εθνισμού, αλλ' ατυχήσασαι να γνωρίσωσιν ως συζύγους Σουλτάνους και σουλτανικά χαρέμια, δεν ελπισμόνησαν και το έθνος εις ο ανήκουν, ούτε και τας παραδόσεις, υφ' ας ανετράφησαν και εν καιρώ τω δέοντι εν ημέραις πονηραίς, είπον και έπραξαν, ό,τι και όσον ηδυνήθησαν διά την προστασίαν και ευτυχίαν αυτού». («Ελληνίδες Σουλτάναι», σελ. 16).

Ο θεσμός του γάμου μουσουλμάνων ηγεμόνων με ορθόδοξες Ελληνίδες ισχυροποιήθηκε από τους Παλαιολόγους και Κομνηνούς αυτοκράτορες. Οι ηγεμόνες της Κωνσταντινούπολης και της Τραπεζούντας τους τελευταίους αιώνες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας προσπάθησαν να αποτρέψουν την περαιτέρω κατάκτηση των ελληνικών εδαφών από Τούρκους, Τουρκομάνους, Κούρδους και άλλους μουσουλμάνου ηγεμόνες μέσω συμμαχιών που στηρίζονταν στο γάμο των αλλοθρήσκων με Ελληνίδες πριγκήπισσες και κόρες ισχυρών οικογενειών. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Αυτοκράτορα της Τραπεζούντας Αλεξίου Γ' Κομνηνού. Το 14ο αιώνα Τούρκοι, Τουρκομάνοι και Κούρδοι ηγεμόνες, οι οποίοι δεν ήθελαν να

υποταχτούν στο Μογγόλο Τσεγγίς - Χαν και τους γιους του εισήλθαν στη Μικρά Ασία και ίδρυσαν μικρά βασίλεια, εχθρικά προς την Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας. Προ της εξωτερικής απειλής, ο αυτοκράτορας έδωσε την αδελφή του Μαρία Κομνηνή σύζυγο στον Τουρκοκόμνο αρχηγό των Ασπροπροβατάδων Κουτλούβεν (το σημαντικότερο ηγεμόνα που πλησίασε τα σύνορά του), την αδελφή του Θεοδώρα έδωσε σύζυγο στον Οθωμανό ηγεμόνα Χασιή - Εμίρ και την κόρη του Ευδοξία Α. Κομνηνού στον Τουρκοκόμνο εμίρη Τζιατίνη.

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 και της Τραπεζούντας το 1461 ο Σουλτάνος είχε πλήρη εξουσία στη ζωή, τιμή και περιουσία των υπηκόων του. Χαρακτηριστική είναι η ιστορία της Ειρήνης της Κωνσταντινουπόλιτισσας την οποία αποφάσισε να κάνει σύζυγό του ο Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής. Όπως αναφέρει ο Γ.Θ. Κανδηλάπτης - Κάνης: «Ο δυστυχής πατήρ εκών άκων συγκατένευσε και την ιδίαν εσπέραν η ωραιότατη κόρη του Βυζαντίου διήλθε το κατώφλιον του σουλτανικού χαρεμίου και μετά τον συνήθη λουτρόν ενεδύθη τα πολυτιμότερα και ωραιότερα ενδύματα και παρουσιάσθη προ του Σουλτάνου. Έκπληκτος ούτος την εδέχθη περιχαρής την υπεσχέθη να την καταστήση την ευτυχεστέραν του βασιλείου. Οι διάσημοι της πόλεως προσεκλήθησαν προς κατασκευήν του νυμφικού ενδύματος της κόρης και όλοι οι αυλικοί παρουσιάσθησαν εις τα ανάκτορα προς τέλεσιν του γάμου(...). Πράγματι πάντες εξεθείαζαν τα κάλλη της, αλλ' ο Σεϊχάλισλάμης όμως (θρησκευτικός αρχηγός) προχωρήσας κατά δύο βήματα είπε προς τον Σουλτάνον: «Και όμως η αγάπη σου προς το πλάσμα τούτο θα επισκιάση την δόξαν των προγόνων σου.». Και διά των λόγων τούτων ηθέλησε να κατηγορήση τον Σουλτάνον, ότι υπεδουλώθη εκ των καλλονών μιας απίστου. Οι λόγοι ούτοι επηνήργησαν επί του Μωάμεθ και άνευ αντιλογίας έτεινε την χείρα του και με φωνήν βαρείαν απήντησε: «Η δόξα είναι η δόξα, ην επιλοδόξουν προς την δόξαν των προγόνων μου δι' ανδραγαθημάτων, ηρωισμών και κατακτήσεων και δεν θα την επισκιάσω εγώ και είμαι κυρίαρχος του εαυτού μου και προς τούτο βλέπετε», είπε και ήρπασε τον λαιμόν της ατυχούς Ειρήνης, και δι ενός φοβερού κτυπήματος της σπάθης του έκοψε την κεφαλήν της ενώ εξεφώνει: «Ούτως εκριζώνει ο Σουλτάνος, ό,τι εμποδίζει την δόξαν αυτού.» (Ελληνίδες Σουλτάνας, σελ. 50-51).

Ο Γ.Θ. Κανδηλάπτης - Κάνης παρουσιάζει 27 βιογραφίες Ελληνίδων Σουλτάνων: της Μαρίας Παλαιολογίνας, της Νουλιφέρ, της Θεοδώρας Κατακουζηνής, της Μαρίας Κομνηνής, της Θεοδώρας Κομνηνής, της Ευδοκίας Αλεξ. Κομνηνού, ανωνύμου Κομνηνής, δύο πριγκιπισσών Μανουήλ Κατακουζηνού, της πριγκίπισσας Ιωάννου Παλαιολόγου, της πριγκίπισσας Ιωάννου Γουδερή, της πριγκίπισσας Αλεξίου Δ' Κομνηνού, της Αικατερίνης Ιωάννου Κομνηνού, της πριγκίπισσας Δόρια ηγεμόνος Σαμοθράκης, της πριγκίπισσας Δημητρίου Παλαιολόγου, της Άννας Δαβίδ Κομνηνού, της Ειρήνης της Κωνσταντινουπόλιτισσας, της Μαρίας Αλεξάνδρου Κομνηνής, της Καλής Νικολάου Καρτάνου, της Μαρίας Γκιουλ Μπαχάρ, της Σουλτάνας Ελέγκω, της Βασιλικής της Αθηναίας, της Ευγενίας Παπά Βορείά, τις δύο Σουλτάνες του Ικονίου και την Μαρία Παλαιολογίνα. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αξιόπιστες δευτερογενείς πηγές (όπως Φαλμεράυερ, Τρύφωνας Ε. Ευαγγελίδη, Παπαρρηγόπουλο, Ιστορία ελληνικού έθνους, Αβραάμ Βαποριδή, Ιστορία των Σουλτάνων κ.ά.).

Οι Οθωμανοί Σουλτάνοι συνήθως δεν επέβαλλαν το μωαμεθανισμό στις ορθόδοξες συζύγους τους, σεβόμενοι τα προνόμια που παρεχώρησε στο χριστιανικό πληθυσμό ο Μωάμεθ Β΄. Ένα από αυτά ήταν και το δικαίωμα της χριστιανής συζύγου να μεταβαίνει στην εκκλησία και να εκτελεί τα θρησκευτικά της καθήκοντα.

Για τη Μαρία Παλαιολογίνα, κόρη του Μιχαήλ Παλαιολόγου και σύζυγο του βασιλέως της Μογγολίας Αβακκά αναφέρει. «Ο δεσμός αυτός της συγγενείας, αν και εγένετο υπό ουχί ευαρέστους οιωνούς, εν τούτοις ενέπνευσεν εις τόν Χάνην ευγενή

διάθεσιν προς τους βασιλικούς θρόνους του Βυζαντίου και της Τραπεζούντος, διότι εκ τούτων των πόλεων πολλά καλά και νόμοι μετεδόθησαν ου μόνον εις τους κατοίκους του Ρουμ, τούτ' ἔστιν του Ικονίου, αλλά και εις τους του Ουλακού Χριστιανούς, Μωαμεθανούς και ειδωλολάτρας. Χάρις τη προσπάθεια της αιμνήστου ταύτης βασιλίσσης τα καλά της θρησκείας ημών και πολλά ήθη και ἔθιμα του Ελληνισμού ενεφιλοχώρησαν εκεί.» (Ελληνίδες Σουλτάναι, σελ. 23024). Και «Χάρις δε τη αιμνήστω ταύτη Μαρία, πολλοί είδον το φως της Χριστιανικής θρησκείας, ως κατάδηλον ἔτι και νυν ποιούσι τα ερείπια μεγαλοπρεπών νασών, τα υπό των περιγηγνών περιγραφόμενα. Πολλοί δε και ημέτεροι μοναχοί και ιερείς εκεί απερχόμενοι εδιδάχθησαν πολλὰς πρακτικὰς και αστρονομικὰς γνώσεις, ὧν δείγμα προς τοις ἄλλοις ἔχομεν και τα πολυάριθμα εις ἕκαστον χωρίον του Πόντου ιατροσόφια.» (Ελληνίδες Σουλτάναι, σελ. 24-25).

Για τη Θεοδώρα Κατακουζηνή, σύζυγο του Σουλτάνου Ορχάν αναφέρει ότι «αὐτή ἐπειράθη μάλιστα να προσελκύσει εις το χριστιανικόν δόγμα πολλούς των βαρβάρων τούτων και ὅτι ἀφιέρωσε την περιουσίαν και τα πολλά κοσμήματά της εις εξαγοράν αιχμαλῶτων.» (Ελληνίδες Σουλτάναι, σελ. 30).

Οι Ελληνίδες σύζυγοι και μητέρες μουσουλμάνων ηγεμόνων κατόρθωσαν να προασπίσουν τον ελληνισμό, ἄλλοτε ἀποτρέποντας τους ηγεμόνας ἀπό την κατάκτηση και ἄλλων ελληνικῶν ἐδαφῶν και ἄλλοτε βοηθώντας τους ὑπόδουλους ὁμογενεῖς να κρατήσουν την πίστη και τις παραδόσεις τους. Η Μαρία Κομνηνή, ἀδελφή του Αλεξίου Γ' Κομνηνού, σύζυγος του ἀρχηγού των Τουρκομάνων Ἀσπροβοθατῶν Κουτλούβη, ἦταν η μητέρα του Καρα - Ουλούκ, ο οποίος διαδέχθηκε τον πατέρα του. Ἀνατράφηκε με χριστιανική παιδεία και προστάτευσε τους Χριστιανούς στη διάρκεια της βασιλείας του. Με την προτροπή της μητέρας του κατόρθωσε να ἀποκτήσει τη φιλία των Μογγόλων και να συγκρατήσει την κατακτητική τους διάθεση. Ο Καρα - Ουλούκ ἀναδείχθηκε σε ἀρχηγὸ ἰσχυρῆς δυναστείας. Ἀπὸ τους διαδόχους του ο Ουζούν - χασάν κατέλαβε το 1450 την ἰσχυρὴ πόλη της Ἀμίδης και ἔγινε ο πανίσχυρος Σουλτάνος της Ἀμίδης. Ο αυτοκράτορας της Τραπεζούντας Καλογιάννης δέχτηκε την πρότασή του να του δοθεῖ ὡς σύζυγος η ὠραιότατη κόρη του Αικατερίνη. Ο Ουζούν - Χασάν ὑποσχέθηκε «ὅτι τούτο αν γίνει, ου μόνον τον στρατόν αὐτοῦ ἀλλά και το ἴδιον αὐτοῦ πρόσωπον και τους θησαυρούς αὐτοῦ να θυσιάσει ὡπως προστατεύει την Τραπεζούντα ἀπὸ της εἰσβολῆς των Ὀσμανῶν.» (Ελληνίδες Σουλτάναι, σελ. 41). Η Αικατερίνη δόθηκε στο Σουλτάνο ἀπὸ το θεῖο της, Δαβὶδ Κομνηνὸ, ο οποίος ἐμέλλε να γίνει ο τελευταῖος αυτοκράτορας της Τραπεζούντας. Ἰσχυρὴ ὑπῆρξε η ἐπιρροή της Αικατερίνης ἐπὶ του Σουλτάνου και μεγάλη η βοήθειά της προς την ελληνική παροικία. Ὅπως ἀναφέρει ο συγγραφέας: «Ἡ Αικατερίνη αὐτή εν τη αυτοκρατορικῇ αὐτῆ του Χασάν ὑπὸ το ὄνομα Δέσποινα Χατοῦν γνωριζομένη ἐξήσκει μεγίστην εν Ἀμίδῃ ἐπιρροήν, ἔχουσα δε συνεργόν και την πενθεράν αὐτῆς Σάρα - Χατοῦν, πολλὰς ὠφελείας ἐπραξεν εις το Κράτος των Κομνηνῶν, καθότι πάντοτε εν ἀνάγκη αὐτῶν ἔχουσα και την Σάραν ἐνεργόν, κατῶρθωνε να ἐπιτύχη την βοήθειαν του φύσει γενναιοψύχου και πλήρους πολεμικοῦ σθένους και αἰσθήματος συζύζου αὐτῆς Χασάν. Η παράδοσις προς τούτοις λέγει ὅτι η Αικατερίνη φθάσασα εις Ἀμίδην συνέπηξεν ἐκεῖ ἰκανῶς ἰσχυράν Ἑλληνικὴν παροικίαν μετὰ των ἀκολουθῶν αὐτῆς και ἐξ ἐμπορῶν της Τραπεζούντος και ἄλλων πόλεων. Εἰσύστησε μητρόπολιν εν Ἀμίδῃ προς ἐκκλησιαστικὴν διακυβέρνησιν των εν Μεσοποταμίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικίων, ἵδρυσεν μονὰς ἐκεῖ, ὧν ἐσώθησαν τινὲς μέχρι σήμερον (κατὰ μαρτυρίαν των εὐτόλμων εκ Χαλδίας ἐκεῖσε μεταβαίνόντων ὁμογενῶν ἐπαγγελματιῶν). Ἰδρυσεν ὡσαύτως μικρὸν μὲν πλὴν μεγαλοπρεπὴ νασόν εν ὀνόματι των ἐκεῖθεν καταγομένων Ἀγίων Ἀναργύρων Κοσμά και Δαμιανού. Ἀποθανούσα δε ὀλίγα ἔτη μετὰ την ἄλωσιν της Τραπεζούντος ἐτάφη εν τῷ προαυλίῳ του ναοῦ τούτου εν μνημείῳ ὅπερ η ἰδία

ζώσα κατεσκεύασε, και όπερ μέχρις ημών δείκνυται γνωριζόμενον υπό των ομογενών «ο Τάφος της Αγίας Δεσποίνης», υπό δε των οθωμανών «Δέσποινα πατι σ' αγουν μεζαρί». (Ελληνίδες Σουλτάναι, σελ. 42-43).

Η Ειρήνη η Κωνσταντινουπολίτισσα δεν ήταν το μόνο θύμα του Μωάμεθ Β'. Η πριγκίπισσα Άννα (ή Μαρία) Δαβίδ Κομνηνού κόρη του τελευταίου Αυτοκράτορα της Τραπεζούντας παραδόθηκε ως σύζυγος στον Μωάμεθ. Αυτός την προσέφερε στον παιδαγωγό του Χότζα, ο οποίος απήτησε τον εξισλαμισμό της. Η πριγκίπισσα αρνήθηκε και εκδιώχθηκε από το χαρέμι. Μετά από περιπλανήσεις μαζί με τη διακοσιομελή συνοδεία της, πληροφορήθηκε ότι δόθηκε διαταγή για την εξόντωση όλων των Κομνηνών. Κατέφυγε στη Χαλδία όπου σταδιακά η συνοδεία της διασκορπίστηκε. Καταδικασμένη έφτασε με τους εναπομείναντες τρεις πιστούς αυλικούς της σε χωριό του Τουρού, δίπλα στον ποταμό Χαρσιώτη, όπου και συνελήφθη. Από τον Οίκο των Κομνηνών γλύτωσαν το θάνατο η πριγκίπισσα Μαρία Αλεξάνδρου Κομνηνή (κόρη του αδελφού του προτελευταίου βασιλέως της Τραπεζούντας Ιωάννη Κομνηνού), η οποία κλείστηκε στο σουλτανικό χαρέμι ως σύζυγος και βασίλισσα μαζί με το γιο της.

Ισχυρή Σουλτάνα υπήρξε η Καλή Νικολάου Καρτάνη, η κατά τους Τούρκους Κιοσέμ Σουλτάνα ή Βάφα. Βενετικής καταγωγής ήταν μία από τις 20.000 αιχμαλώτους που μετέφερε από την Κέρκυρα στην Κωνσταντινούπολη ο Σουλεϊμάν Α' ο Μεγαλοπρεπής. Έγινε η αγαπημένη σύζυγος του Σελίμ Β' και μητέρα του Μουράτ Γ', ο οποίος «εβαπτίσθη κρυφίως υπό της μητρός αυτού, κατ' άλλους μεν χάριν της θρησκείας αυτής, κατ' άλλους δε χάριν της επικρατούσης παρά τοις Τούρκοις δοξασίας, ότι τα τέκνα βαπτιζόμενα δεν πάσχουσιν εξ επιληψίας.» (Ελληνίδες Σουλτάναι, σελ. 53-54). Η Κιοσέμ Σουλτάνα είχε απεριόριστη εξουσία. Είχε παιδεία και πολιτική πείρα. Με γενναιοδωρία διέθετε μεγάλα χρηματικά ποσά για να βοηθήσει τους πτωχούς υπηκόους. Στο γιο της μετέδωσε την ελληνική γλώσσα, τη συμπάθεια προς τους χριστιανούς και τον πόθο για μεγάλα έργα.

Σύζυγος του Σουλτάνου Μουράτ Γ' έγινε η Μαρία, κόρη ιερέως από τη Λιβερά του Πόντου. Ο Σουλτάνος μετονόμασε τη Μαρία σε Γκιουλ-Μπαχάρ (εαρινό ρόδο). Η Σουλτάνα Γκιουλ-Μπαχάρ (εαρινό ρόδο). Η Σουλτάνα Γκιουλ-Μπαχάρ ασκούσε μεγάλη επιρροή στο Σουλτάνο και είχε την προστασία της ισχυρής πεθεράς της, χριστιανής Κιοσέμ Σουλτάνας. Έγινε μητέρα του Σουλτάνου Ιβραχίμ Α' στον οποίο έδωσε ελληνική παιδεία και του μετέπειτα Σουλτάνου Μωάμεθ Γ'. Χάρη στη Γκιουλ-Μπαχάρ η Λιβερά απέκτησε μεγάλα προνόμια. Πολλοί Έλληνες του Πόντου προσκλήθηκαν από τη Σουλτάνα στη Βασιλεύουσα και απέκτησαν αξιώματα. Η ίδια φρόντισε τον Ελληνισμό, έκτισε ναούς, παρεκκλήσια, αλλά και μουσουλμανικά τεμένη. Άσκησε επιρροή στο Σουλτάνο για την κατάργηση του παιδομαζώματος των Ελλήνων. Μετά τον θάνατο της πεθεράς της κατέφυγε στην Τραπεζούντα, όπου διατήρησε όλες τις τιμές της Σουλτάνας. Στον ελληνισμό της Τραπεζούντας έδωσε προνόμια όπως τον ελεύθερο εκκλησιασμό, την κωδωνοκρουσία κ.ά. Στην Τραπεζούντα έκτισε μωαμεθανικό ιερό σπουδαστήριο, τέμενος και τον τάφο της, ο οποίος σώζεται μέχρι σήμερα με το όνομα Ιμαρέτ. Απεβίωσε το 1640, ετάφη στο Ιμαρέτ και απολαμβάνει θρησκευτικής λατρείας από τους μουσουλμάνους.

Γιος της Σουλτάνας Γκιουλ-Μπαχάρ ήταν ο Μωάμεθ ο Γ'. Αγαπημένη του σύζυγος ήταν η ελληνίδα Ελέγκω, με την οποία απέκτησε ένα γιο. Ο συγγραφέας περιγράφει τη βαρβαρότητα της εποχής και την αγωνία της μητέρας Σουλτάνας για τη ζωή του γιου της: «Όταν ο Μωάμεθ ο Γ' ο υιός της Μαρίας Γκιουλ Μπαχάρ ανήλθεν εις τον θρόνον η πρώτη πράξη αυτού ήτο να διατάξη να θανατωθούν όλοι οι αδελφοί του.(...). Αμέσως δέκα εννέα αυτοκρατορικοί πρίγκηπες και δέκα έγκυαι οδαλίσκαι ερρίφθησαν ζωντανοί εις την θάλασσαν του Μαρμαρά.» (Ελληνίδες Σουλτάναι, σελ. 61). Η Σουλτάνα Ελέγκω ανησυχούσε για τη ζωή του γιου της. Γνώριζε ότι ο γιος της

θα θανατωθεί όταν ο μεγαλύτερος γιος του Σουλτάνου θα ανερχόταν στο θρόνο. Η αγωνία της προκάλεσε αδιαθεσία. Ζήτησε από το Μωάμεθ ένα ταξίδι για τη σωτηρία της και παρακάλεσε να πάρει μαζί και το παιδί της. Ο Μωάμεθ με λύπη συμφώνησε για το ταξίδι προς την Αίγυπτο. Το πλοίο προσέγγισε στη Θεσσαλονίκη μετά από λίγες μέρες, γιατί η Ελέγκω διέδωσε ότι το παιδί της αρρώστησε και είχε ανάγκη από ιατρική φροντίδα. Όταν το πλοίο αγκυροβόλησε, μαθεύτηκε ότι ο μικρός πρίγκιπας είχε πεθάνει. Η κηδεία έγινε με μεγαλοπρέπεια και ένας από τους συνοδευόντες τη Σουλτάνα ευνούχους έφυγε για τη Βασιλεύουσα για να ανακοινώσει στο Σουλτάνο τη θλιβερή είδηση. Η Σουλτάνα Ελέγκω δραπέτευσε με τη βοήθεια των Ελλήνων της Θεσσαλονίκης, οι οποίοι ήσαν ευγνώμονες για την προστασία που είχε προσφέρει στους χριστιανούς υπηκόους της. Η ζωή του γιου της σώθηκε. Ο μικρός που ενταφιάστηκε, ήταν ένας μικρός Εβραίος, του οποίου το πτώμα είχε πάρει από την Κωνσταντινούπολη ο μνημένος στο σχέδιο της Σουλτάνας αρχιευνούχος.

Αθηναία ήταν η πρώτη σύζυγος του Σουλτάνου Αχμέτ Α', η Βασιλική, η οποία ισοβίως είχε την αγάπη του Σουλτάνου. Λόγω των ενεργειών της η Αθήνα απέκτησε το προνόμιο να εξαρτάται από το βασιλικό γυναικωνίτη. Ενώ το 17ο αιώνα ο ελληνισμός δοκίμαζε διώξεις, η Αθήνα γνώριζε ελευθερία και σταμάτησε η καταστροφή των αρχαίων μνημείων της πόλης.

Σύζυγος του Μωάμεθ Δ' ήταν η Ευγενία Παπά Βορειά, κόρη ιερέως από την Κρήτη, που έλαβε το τουρκικό όνομα Ρεβιά - Χασενή - Γκιουλ - ους - ουμέδ - ουλ - λαχ, αλλά αρνήθηκε να αλλαγοπιστήσει. Υπήρξε μητέρα δύο Σουλτάνων, του Μουσταφά Β' και του αδελφού του, ο οποίος τον διαδέχτηκε, Αχμέτ Γ'. Η Σουλτάνα Ευγενία εξελίχτηκε στην ισχυρότερη γυναίκα της αυτοκρατορίας. Χάρη στη μεγάλη ευμένεια του συζύγου της έβγαине στην πόλη χωρίς συνοδεία ευνούχων και σωματοφυλάκων. Ήταν τόσο η ευμένεια του Σουλτάνου, ώστε όταν του χάρισε τον πρώτο διάδοχο, το Μουσταφά, έκανε μεγάλες δωρεές στους κατοίκους της Βασιλεύουσας, χάρισε το υπόλοιπο της ποινής στους φυλακισμένους και περιέθαλψε τους πτωχούς της πόλης. Και η ίδια όμως η Ευγενία ήταν γενναιοδωρη και ελεήμων με τους ανθρώπους. Βοηθούσε όλους τους αδικημένους, χριστιανούς και οθωμανούς. Το 1673 η Σουλτάνα Ρεβιά επέτυχε διά φερμανίου την παραχώρηση του Παναγίου Τάφου και όλων των ιερών μνημείων στην Ανατολική Εκκλησία. Η ισχύς της έγινε ακόμη μεγαλύτερη όταν έγινε Σουλτάνος ο γιος της Αχμέτ Γ, ο οποίος έπραττε μόνο μετά από συμβουλή της μητέρας του. Στη Χαλκηδόνα η Σουλτάνα έκτισε προς διαιώνιση της μνήμης της το μέχρι σήμερα σωζόμενο τέμενος Τσετίτ-βαλετέ-τσαμισί.

Ο συγγραφέας κατηγορεί τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες και ηγεμόνες για το θεσμό του γάμου των Ελληνίδων συγγενών τους με μουσουλμάνους ηγεμόνες. Τις ίδιες όμως τις Ελληνίδες Σουλτάνες δεν τις κατακρίνει. Αντιθέτως, προτείνει ακόμη και εθνική εορτή στη μνήμη τους. Όπως αναφέρει: «Δύναμαι λοιπόν ανενδοιάστως να είπω, ότι αν ευεργέται του γένους ημών φέρονται οι αείμνηστοι πατριάρχαι, αρχιερείς, διδάσκαλοι, οπλαρχηγοί, μεγάλοι λογοθέται, φαναριώται άρχοντες, αρχιμεταλλουργοί, δημογέροντες, ευεργέται είναι και αι αείμνηστοι αυτάί Ελληνίδες, αίτινες διαπρέψασαι εν κάλλει και φρονιμότητι και θεμιτώς ή αθεμίτως εισελθούσαι εις τα Σουλτανικά χαρέμια δεν ελπισμόνησαν την εθνικήν αυτών καταγωγήν και εις στιγμάς κρίσιμους και αξιοδακρύτους προέστησαν, εξελιπάρησαν και επέτυχον την άρσιν καταστρεπτικών βουλευμάτων και διαταγών διά το καταδυναστευόμενον τότε γένος ημών. Καλόν θα ήτο ίνα οι ιθύνοντες σήμεραν τα του έθνους ημών επί του θανάτου εθνικού πανθέου να εκάρησαν τα ονόματα αυτών και εθέσπιζον εθνικήν εορτήν προς αιώνιαν μνήμην αυτών.» (Ελληνίδες Σουλτάναι, σελ. 21-22).

«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ»

Διμηνιαίο Περιοδικό
Χρόνος ίδρυσης 1936
Α' περίοδος 1936-1941
(τεύχη 1-74)
Β' περίοδος 1952-1954
(τεύχη 1-24)
Γ' περίοδος 1988 -

Χορηγία Ιδρύματος Κώστα και
Ελένης Ουράνη
(της Ακαδημίας Αθηνών)

ΓΡΑΦΕΙΑ:

Χατζοπούλου 49, 176-71
Καλλιθέα - Τηλ. 95.88.333
Εκδότης - Διευθύντρια:

Μιχ. Σταφυλάς

Χατζοπούλου 49 - Καλλιθέα

Υπεύθυνη ύλης:

Θέμις Σταφυλά

Νομικός Σύμβουλος

Αγγέλα Ν. Κακαουνάκη

Αρχισυντάκτρια:

Ανδρ. Σ. Τσούρας

Γενική Επιμέλεια:

Μαντώ Κατσουλού

Χρυσ. Πατούλας

Αναπληρωτής Διευθυντής

Γιώργος Πολ. Παπαδάκης

Μουσικά θέματα

Ιωσήφ Μπενάκης

Εικαστικά θέματα

Ντίνος Τουλούπας

Δημόσιες Σχέσεις:

Νίκος Πηγαδιώτης

Υπεύθυνος Τυπογραφείου:

Δ. Γκαντήραγας

Γερανίου 7, Αθήνα

Ιδιοκτησία:

Στέφανος Βασιλόπουλος

Ιπποκράτους 6 - Αθήνα

Τηλέφ. 36.38.343

Α.Φ.Μ. 005888292 Δ' Αθηνών

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ετήσια δρχ.	ευρώ	20
Εξωτερικού	δολ. ΗΠΑ	70
Κύπρου	λίρες	20
Τιμή τεύχους	4 ευρώ	

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ

Αθανασοπούλου Ν. 762, Αναστάσιος Σ. 788, Αντωνόπουλος Π. 779, Ανδρικόπουλος Γ. 763, Αγγελίδου Β. 812, Αρώνης Θ. 809, **Β**αζιντάρης Αντ. 748, Βασσάλος Δ. 822, Βεργέτη Μ. 813, **Γ**ανοπούλου Ρ. 768, Γιαννάκης Ν. 811, **Δ**άγλαρης Στ. 756, **Κ**αρασαββίδου Ε. 766, Καφή - Δέφνερ Κ. 822, Καπετανάκη Β. 754, Κόμης Γ. 767, Κοΐνη - Γαρδικιώτη Κ. 793, Κωστίδης Δ. 752, Κιντζονίδης Α. 803, Κολιόπουλος Γ. 819, Κωνσταντινίδης Φ. 769, **Λ**αμπρινού Μ. 776, Λουκάτου Ελ. 777, Λιάκος Κ. 800, Λέου Ειρ. 758, **Μ**αργέλης Α. 807, Μαμπρεγιάννης Κ. 795, Μερακλής Μ. 802, Μπίσκος Ντ. 765, 787, Μπούζας Κ. 812, Μοσχονά Ηγ. 788, **Ξ**ύδη Α. 821, **Π**αλλάντιος Μ. 731, Παπαθανασόπουλος Θ. 738, Παπαμαργαρίτης Θ. 797, Παπαδάκης Γ. 739, Παπαθεοφιλόπουλος Κ. 751, Παπαδημητρίου Ρ. 758, Παπασταύρου Π. 783, Πετρόπουλος Αρ. 789, Πλαγιώτη-Ευαγγέλου Ειρ. 794, Παπαχαράλαμπος Ν. 799, Πετούσης Γ. 806, Πετρόπουλος Γ. (Σαγιάς) 786, Παπαχρήστου - Πάνου Ευ. 754, **Σ**κανάτοβιτς Τ. 775, Σπυροπούλου Ζ. 790, Σταφυλά Θ. 755, Σταφυλάς Μ. 731, 796, 818, **Τ**ηλικίδης Στ. 737, Τουλούπας Ντ. 759, Τούσουλη Ν. 774, Τουπογιάννης Σπ. 811, **Χ**ασιάκος Γ. 791.

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥΣ (ΔΙΝΩ)

Αηδόνη - Καρακώστα Α. 14, Αρβαντιδίου Στ. 60, **Β**αρόπουλος Αλ. 50, Βαρδακούλας Γ. 61, Βελισσάρη - Θεολογίδη 7, Βότση Μ. 8, Βογαζιανός Ε. 58, **Γ**αβριηλίδης Σ. 52, Γανοπούλου Ρ., Γυφτάκης Σ. 54, Γιαννακόπουλος Γ. 63, **Δ**άγλαρης Στ. 61, Δαββέτας Δ. 12, Δελώνης Αντ. 53, Δημοπούλου - Παπαλιάκου Δ. 50, Δήμου Μ. 52, Δελησάββας Μ. 7, Δρούγκας Αντ. 52, **Ε**υαγγέλου Ι. 63, Ελευθερίου Π. 50, Ευτυχίδου - Παραρά Ν. 60, **Ζ**ωγράφου Μ. 10, Ζολώτα - Κατσουλού Μ. 53, Ζόμπλας Τ. 61, **Θ**εοδωράκη - Παπαδήμα Ε. 49, Θεοδωράκης Θ. 15, Θεοχάρης Ιω. 7, Θωμαδάκη Μ. 58, **Κ**ατσίκης Α. 12, Καραστάθης Κ. 13, Κουρμαντζή Ελ. 10, Κεχαγιά, Μάρκα Α. 11, Κλίφης Τιμ. 16, Κολώτας Φρ. 12, Κορολόγος Γ. 15, Κορδόση Απ. 16, Καραπάπα Ν. 49, Κακουλίδου Χρ. 50, Κουλεντιανός Δ. 50, Καρλιάμπας Ν. 51, Κατράκης Π. 51, Κασιμάτης Γ. 52, Κωνσταντίνου Στ.-Ρ. 53, Κιντζονίδης Α. 55, Κουλούρης Τ. 56, Κιτσάκη - Βλασσοπούλου Φ. 57, Καρυώτης Ηρ. 60, Λιάκος Κ. 62, **Μ**αλακάσης - Τσέκος Δ. 9, Μάργαρης Β. 9, Μαλαφάντης Κ. 54, Μαρκάκης Μ. 54, Μαραγκός Ν. 61, Μέλλιου - Σόφη Τ. 8, Μωύσης Έσδρ. 8, Μπέλμπα Ελ. 13, Μπηρερής Δ. 15, Μποζίκης Ι. 49, Μπρουκούμης Δ. 55, Μπούζας Κ. 62, Μισραχή Ε. 63, Μήλιος Γ. 64, **Ο**ικονομίδης Δ. 64, **Π**απαϊγνατίου Δ. 63, Παπαγεωργίου Κ. 8, Παπαχρήστου - Πάνου Ε. 8, Παπαδοπούλου - Δαμιανού Γ. 11, Πετρόπουλος Μ. 11, Παπανικολάου Ν. 11, Παπανικολάου Ειρ. 13, Παπαμάλαμας Α. 14, Πιτσελάς Π. 14, Περισίδης Β. 58, Πιερρουτσάκος Γ. 59, Παναγιώτου Μυρ. 60, Πολιτόπουλος Θ. 60, Ρήττας Δ. 12, **Σ**ιδερίδου Ν. 9, Σταμάτης Αθ. 53, Στυλιανού Π. 59, Στάμος Χ. (Ι.) 60, Στρατηγοπούλου Δ. 64, Ταβουλάρης Θ. 62, Τρακάδας Π. 9, Τριανταφύλλου Κ. 14, Τσέτσος Θ. 49, Τσίτος Τ. 55, Τούσουλη - Πνευματικού Ν. 56, Τσούρας Ανδ. 59, **Φ**ουρκιώτου - Σκαβάντζου Γ. 63, Χατζηγεωργίου Τ. 12, **Ψ**υλλίδης Κ. 56.